

стосується і визначення правового становища засобів масової інформації у парламентських виборчих кампаніях, їх ролі у передвиборній агітації.

Список бібліографічних посилань

1. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием. М. : Мысль, 1980. 215 с.
2. Пугачев В. Н. Выборы: общая теория в российских иллюстрациях. *Вестник Московского государственного университета. Серия: Политические науки*. 1997. № 4. С. 12–21.
3. Марцеляк О. В. Вибори народних депутатів України: історія, теорія, практика : навч. посіб. Харків : Прометей-Прес, 2008. 636 с.
4. Парламент України: вибори – 98 : інформ.-аналіт. вид. Ч. II / Центральна виборча комісія ; редкол.: М. М. Рябець (голова) та ін. Київ : ЦВК, 1998. 734 с.
5. Коментар Закону України «Про вибори народних депутатів України» / за заг. ред. А. І. Мартинюка. Київ : Юрид. думка, 2006. 704 с.

Одержано 04.04.2019

УДК 340.149

Олександр Володимирович ВОЛОШЕНЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8978-0645>

ЗАКОРДОННА ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕТИЧНИХ КОДЕКСІВ У ПОЛІЦЕЙСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Базовими складовими будь-якої фахової діяльності є професійні знання, професійні навички та професійна етика. Кожен з вказаних елементів посідає важливе місце у системі підготовки кадрів та у подальшій реалізації професійних функцій. Нажаль, на практиці досить часто спостерігається недооцінка етичної складової професійної діяльності. У цьому зв'язку корисно пригадати один з так званих парадоксів Томпсона: хоча етика часом здається менш важливою, ніж всі інші питання, але, оскільки вона побічно впливає на всі прийняті рішення, в кінцевому рахунку вона виявляється найважливішою.

Розробка і вдосконалення етичних стандартів стали невід'ємною складовою реформ державної служби другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Ефективність державного управління за часів трансформації публічно-політичних відносин в умовах переходу до постіндустріального, інформаційного, полікультурного суспільства все більше пов'язується з впровадженням ціннісних, морально-етичних регуляторів поведінки державних службовців. У преамбулі Закону США «Про етику службовців державних органів» (1978) сказано, що «державна служба ототожнюється з довірою суспільства. Кожен державний службовець зобов'язаний перед урядом Сполучених Штатів і своїми співгромадянами ставити вірність Конституції, законам і етичним принципам вище особистої вигоди. Для того щоб кожен громадянин міг мати повну впевненість в сумлінності Федерального уряду, кожен службовець зобов'язаний поважати і дотримуватися принципів етичної поведінки» [1, с. 95]. У п.25 європейського Модельного кодексу поведінки для державних службовців (2000) відмічається, що різноманітність завдань, які виконуються сучасною державною адміністрацією (членами якої є особи з різним вихованням та походженням) підвищує необхідність кодифікації правил поведінки порівняно з попередніми періодами, коли більш гомогенний персонал виконував схожі функції та поділяв подібні цінності [2].

Отже, в останні десятиліття формалізовані етичні норми знаходять концентрований вираз в різного роду кодексах, що стосуються діяльності окремих категорій державних службовців. Необхідність у кодифікуванні основних етичних вимог до представників різних гілок державної влади зумовлена потребами у забезпеченні ефективної діяльності державного управління, уніфікації етичних вимог до чиновництва, мінімізації ризиків, пов'язаних з виникненням конфлікту інтересів, а також іншими можливими зловживаннями службовим становищем, зміцненні довіри громадян. Етичний кодекс виконує роль своєрідного морального навігатора в складних соціально-культурних умовах сьогодення.

Аналіз закордонної практики впровадження етичних кодексів дозволяє зробити висновок про наявність різних підходів до їх розробки і прийняття. В багатьох країнах світу існує дворівнева

система кодексів поведінки державного службовця. У кодексах першого рівня формуються глобальні цілі, завдання й норми, що стосуються всіх представників державного управління, а кодекси другого рівня конкретизують загальні вимоги з урахуванням особливостей функціонування окремих державних органів. Приміром, в Австралії та Новій Зеландії існують ґрунтовні загальні кодекси, на базі яких конкретні міністерства та відомства створюють свої спеціальні кодекси, що відображають специфіку їх діяльності; в Ірландії в процесі модернізації системи державного управління етичні стандарти для державних службовців були зафіксовані в хартіях міністерств і відомств. У зарубіжних державах практикується й створення кодексів поведінки державних управлінців окремих регіонів (Бразилія, Таїланд). Етичні кодекси можуть прийматися не лише державними органами, а й асоціаціями державних управлінців; перевагою останніх є більш демократичний режим прийняття – на зібраннях, з'їздах або форумах членів асоціацій [3, с. 164–165].

Великого значення в сучасних умовах набувають етико-деонтологічні стандарти діяльності правоохоронних органів. Зарубіжний досвід свідчить про те, що важливою умовою формування в суспільстві позитивного іміджу поліції є не лише законність, а й моральна виправданість її рішень і заходів. Розуміння цього факту демонструється як на міжнародному, так і на національному рівні, на це звертають увагу практичні працівники і експерти. Зокрема, Дж. Поллок наводить наступні аргументи на користь впровадження етичних принципів діяльності поліції: як служителі й захисники інтересів суспільства, вони зобов'язані демонструвати кращі стандарти поведінки (розважливість, чесність, об'єктивність, високий рівень моральності); працівники поліції мають дискреційні повноваження, і вибір ними конкретного рішення залежить від їх морально-психологічного стану; поліція має право застосовувати оперативно-пошукові методи роботи, де належне використання конфіденційної інформації повністю залежить від особистих якостей співробітників; для представників етнічних меншостей працівники поліції часто є уособленням усіх органів влади і суспільства в цілому; некваліфіковані й протиправні дії працівників поліції наносять значний збиток для іміджу всієї правоохоронної системи й органів державної влади [4, с. 3–4].

На міжнародному рівні етичні вимоги поліцейської діяльності знайшли своє втілення у таких документах, як Кодекс поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку (Генеральна Асамблея ООН, 1979), Декларація про поліцію (Парламентська Асамблея Ради Європи, 1979), Кодекс етики працівників правоохоронних органів (Генеральна Асамблея Інтерполу, 1999), Європейський кодекс поліцейської етики (Комітет міністрів Ради Європи, 2001). Сучасні міжнародні стандарти передбачають реалізацію комплексу положень, обов'язкових для служб поліції демократичних держав, серед яких: повага і дотримання прав та свобод людини, етичність, верховенство закону, служіння громаді, прозорість і підзвітність громадськості, сумлінність і непідкупність, партнерство з громадськістю, надання якісних послуг населенню, лідерство у встановленні злагоди і миру в співтоваристві.

На національному рівні також накопичено значний досвід реалізації сучасних етичних стандартів поліцейської діяльності. Прикладом успішного впровадження етичних кодексів є служби поліції Канади, США, Австралії, Північної Ірландії. Серед європейських держав особливу увагу привертають Бельгія і Нідерланди, в яких реалізовано своєрідні підходи до прийняття професійно-етичних документів. Зокрема, Кодекс етики поліцейських служб Королівства Бельгія (2006) складається з 4 глав і містить 81 статтю. Структура і зміст майбутнього Кодексу розроблялися за участю різних підрозділів Міністерства внутрішніх справ Бельгії, членів Консультативної ради мерів міст, Державної ради, представників громадськості. Як пояснюють розробники акту, вони намагалися спрямувати положення Кодексу на «розвиток внутрішньої культури поліцейських службовців, підбір і виховання персоналу, модернізацію системи поліцейського освіти, закріплення в свідомості правоохоронців загальнозначущих цінностей демократичного суспільства». На відміну від цього, Кодекс професійної етики поліції Нідерландів (2013) розроблений самим поліцейським відомством, він не структурований на глави та містить найбільш цінні і короткі приписи, сформульовані від імені поліцейського. Наприклад, одне з положень сформульовано наступним чином: «Я дію не з власного інтересу, а заради безпеки громадян, моїх колег і самого себе. Я усвідомлюю, що, будучи поліцейським, 7 днів на тиждень і 24 години на добу маю висувати до себе високі вимоги і бути взірцем для оточуючих. Я піклуюсь про те, щоб моя поведінка, як на службі, так і в інших сферах діяльності, наприклад, у соціальних мережах, не спричиняла шкоди престижу поліції» [5, с. 105–107].

Таким чином, закордонний досвід свідчить про те, що важливою складовою професіоналізму поліцейського в сучасних умовах є відповідність його діяльності та поведінки у позаслужбовий час високим етичним нормативам. Важливим інструментом впровадження таких нормативів є етичні

кодекси, які не лише фіксують відповіді норми, а й інформують суспільство стосовно стандартів комунікації працівників поліції з громадянами, створюють умови для підвищення авторитету поліції в суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Ирхин Ю. В. Роль этических кодексов государственной службы в управленческих парадигмах и практиках: сравнительный анализ. *Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование*. 2011. Т. 4, № 6. С. 94–104.
2. Codes of conduct for public officials. Recommendation Rec(2000)10 and explanatory memorandum. URL: <http://workspace.unpan.org/sites/internet/Documents/UNPAN038306.pdf> (дата звернення: 10.03.2019).
3. Василюк Т. Е., Саламатов В. О., Марушевський Г. Б. Етика державного управління : підручник. Київ : НАДУ, 2015. 204 с.
4. Pollock J. M. *Ethics in Crime and Justice*. 3rd ed. Belmont, California : Wadsworth Publishing, 1997. 350 p.
5. Кислухин В. А. Кодексы профессиональной этики и их значение для полиции Союза Бенилюкс и России. *Юридическая наука и практика*. 2015. № 1. С. 104–108.

Одержано 19.03.2019

УДК 340.15:343.343.5+343,8(37)

Олександр Анатолійович ГАВРИЛЕНКО,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5554-4919>*

ДЕЗЕРТИРСТВО ЯК ВІЙСЬКОВИЙ ЗЛОЧИН ТА ПОКАРАННЯ ЗА ЙОГО ВЧИНЕННЯ У ДАВНЬОГРЕЦЬКОМУ І ДАВНЬОРИМСЬКОМУ ПРАВІ

Історичний досвід, накопичений людством протягом тисячоліть, наочно засвідчує, що в часи ведення активних бойових дій у збройних силах воюючих країн суттєво збільшуються квантитативні показники здійснення злочинів проти порядку проходження військової служби. Така тенденція була властивою для абсолютної більшості держав – від стародавніх і до сучасних.

Незважаючи на те, що історія кримінального права європейських держав, загалом, та питання еволюції правових основ протидії злочинам проти порядку проходження військової служби привертає увагу дослідників вже протягом тривалого часу, усе ж вбачається необхідним спеціально розглянути найдавніший та найменше вивчений період – стародавній час, коли визначалися базові поняття і закладалися підґрунтя для подальшого розвитку відповідних норм кримінального права.

Сучасним вітчизняним законодавством відповідальність за дезертирство, під яким розуміється самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відраження, відпустки або з лікувального закладу, передбачена ст. 408 КК України. Від найдавніших часів дезертирство належало до найтяжчих та найбільш ганебних воїнських злочинів. Особи, які самовільно віддалялися від місця розташування підрозділу на відстань, що не дозволяла їй почути голосні сигнали, що у випадку тривоги подавалися за допомогою барабанів та труб, вважалися зрадниками і піддавалися найжорсткішим покаранням. У час, коли самовільне покинення військового табору розглядалося як зрада, не вбачалося жодної різниці між втечею та самовільною тимчасовою відсутністю. Так, стародавні греки піддавали втікачів здебільшого ганебним покаранням. Традиційно це було зобов'язання носити особливий плащ, на якому зазначалося, який злочин здійснив цей громадянин, гоління волосся на голові, позбавлення посад, у деяких випадках – обрізання язика на знак того, що покарана особа порушила дану нею присягу. В Спарті, кожен, хто зустрічав покараного, мав право його вдарити, жодна спартанська дівчина не могла, навіть якщо в неї було таке бажання, вийти заміж за дезертира, оскільки громадська думка затаврувала його, як людину безчесну, клятвам якої довіряти у жодному разі не можна [1, с. 12].

В Афінах та більшості інших еллінських полісів, зокрема й тих, що розташовувалися на теренах сучасної України – у Північному Причорномор'ї, існувало загальне поняття астратеї